

СУКУПНІСТЬ ЗЛОЧИНІВ: ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ РЕАЛЬНОЇ ТА ІДЕАЛЬНОЇ СУКУПНОСТІ

Тахтай Є.М.,

2 курс,

*Національний університет
державної податкової служби України*

Кваліфікація при сукупності злочинів завжди представляла певні труднощі, особливо в тих випадках, коли « злочини, що входять в предмет судової оцінки, істотно відрізняються один від одного за своїм характером спрямованості, умислу і здійсненій в різній послідовності»[8]. Багато спільного сукупність злочинів має з продовжуваними триваючими злочинами, « допускаються помилки у відмежуванні сукупності злочинів від сукупності вироків, в обчисленні невідбутої частини покарання за попереднім вироком, при додаванні приєднанні покарань » [7]. Саме тому сукупність злочинів є однією з важливих і складних проблем, що має одне з першорядних значень, як для науки кримінального права, так і для практичної діяльності правоохоронних органів.

Ключові слова: сукупність злочинів, реальна сукупність, ідеальна сукупність.

Поняття сукупності злочинів склалося в науці практиці кримінального права не відразу, на наш погляд, це, перш за все, було пов'язано з існуючими розбіжностями щодо форм сукупності злочинів – реальною та ідеальною. Це може підтвердити коротка характеристика законодавчих актів і теоретичних положень кримінального права, що існували в різні історичні періоди.

Отже, поняття реальної сукупності розкривається, наприклад, в ст. 21 гл. XXV Соборного Уложення 1649 року: « А які розбійники вилучатимуть на розбої абов кублі, і в допиті з тортурами почнуть самі на себе і на товаришів (співучасників) своїх в багатьох разбоях і смертному вбивстві у дворовому підпалі, і за те їх.. страчуєте смертю... »[10]. У змісті цієї статті чітко проглядається два і більше злочинів, вчинені до засудження, за характером різнорідних і передбачених різними статтями Соборного Уложення, тобто в наявності всі ознаки, властиві поняттю реальної сукупності злочинів.

Вперше термін «сукупність злочинів» був включений в Покладання про покарання кримінальних та виправних робіт 1845 року. До його видання у Зводі кримінальних законів 1832 використовувалося поняття «збіг злочинів».

Отже, ст. 114 Покладання про покарання кримінальних та виконавчих робіт давала фактичне визначення ідеальної сукупності: «

якщо за обставинами, які супроводжували його діяння, підсудний міг і повинен був передбачати, що наслідком одногодіяння повинно бути не одне, а кілька злочинів різної важливості, то, хоча б він і не мав позитивного наміру вчинити саме найтяжче з цих злочинів, міра його покарання визначається завжди по цьому найважливішого з злочинів» [9], а ст. 156 - дає визначення реальної сукупності відповідні правила призначення покарання: «У разі сукупністю злочинів, тобто коли підсудний визнаний винним у чиненні декількох в один або різний час» [11].

Паралельно з Укладенням діяв Статут про покарання, що застосовується світовими суддями (Світовий Статут) від 1864 года. Згідно ст. 16 Світового Статуту сукупність проступків завжди вважалася обставиною « збільшує провину», причому винний у цьому випадку піддавався «тому з покарань, визначених за учинені проступки, яке світової суддя визнає більш суворим для винного» [12].

Покладання про покарання кримінальних та виправних перевидавалися кілька разів, однак, основні положення, що стосуються сукупності злочинів залишалися колишніми.

Поняття сукупності злочинів, викладене в Уложенні про покарання кримінальних та виправних 1885 практично аналогічно положенню, зазначеному в ст. 156 Покладання 1845 року. Однак у ст. 153 Уложення 1885 викладається вельми складна система правил призначення покарань, за змістом частково збігається зі ст. 40 КК УСРР.

У розглянутих законодавчих актах простежується наявність двох форм сукупністю злочинів, однак, в теорії все ж спостерігалася тенденція до відмови від поняття ідеальної сукупності.

Лохвицький А. розглядав сукупність як вчинення декількох злочинів, за які слід дати відповідь [14].

Н. С. Таганцев сукупністю пропонував вважати «учинение декількох злочинних діянь, з яких кожне є окремим, як по своїй суті, так і з точки зору даного законодавства» [16]. А ідеальну сукупність розумів як єдність діяльності вважав її єдиним злочином [15].

Таким чином, багато вчених бачили відмінність між ідеальною і реальною сукупністю, і, однозначно відносячи перший до єдиного злочину, вважали підставою для особливого порядку призначення покарання тільки реальною сукупність. Це знайшло своє відображення і в Кримінальному уложенні 1903 року:ст. 60-64, 66 Кримінального уложення 1903 року.

Н. Д. Сергійський писав, що «Кримінальне укладення 1903 року не містить правил проідеальну сукупність » і сукупністю вважав «вчинення однією і тією жособою кількох однорідних або різнорідних злочинних діянь, за які вона не понесла ще покарань. Сукупність злочинних діянь повинна відрізнятися від так званої ідеальної

сукупності, внаслідок чого вона носить у науці спеціальну назву «реальна сукупність...». Під ідеальною ж сукупністю розумів «дія людини, подумки розчленоване на двіокремі частини, з яких кожна містить в собі елементи складу якого-небудь злочину, так що в одній дії представляється як би одночасне порушення двох заборон і, згідно цьому, два злочинних діяння».

Надалі історія інституту сукупності злочинів триває в радянський період. У Кримінальному кодексі УСРР 1922 року містилося дві статті, які регламентували різновиди сукупності злочинів: ідеальну і реальну. Так, у ст. 29 КК говорилося: «Коли у скоєному обвинуваченим діянні містяться ознаки злочинів, передбачених різними статтями кодексу, суд визначає покарання за статтею, яка встановлює найбільшу караність». Точно так самооднакововизначалося покарання за ідеальну і реальну сукупність і за КК УСРР 1926 року. Однак з того визначення, яке дано в ст. 33 Основних засад кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1924 року, а потім повторено в ст. 46 КК УСРР 1926 року: «Коли у скоєному винному діянні містяться ознаки кількох злочинів, а так само у разі вчинення обвинуваченим до винесення вироку двох або більше злочинів, заходи соціального захисту визначаються за тим злочинном, яке тягне за собою більш сувору міру покарання», можна зробити однозначний висновок про те, що ідеальна сукупність відноситься до множинності злочинів, оскільки вона описується як «діяння, в якому містяться ознаки», в той час, як реальна сукупність однозначно передбачає «вчинення двох і більше злочинів».

У період дії КК УСРР 1926 року дослідницька робота з проблем сукупності злочинів не характеризувалася великою плідністю. Вона обмежувалася кількома публікаціями, але і серед них були такі, в яких висловлювалася думка про те, що при ідеальній сукупності має місце єдиний злочин. Так, М.М. Ісаєв писав: «При ідеальній сукупності в одному діянні винного містяться, як каже ст. 33 «Загального початку», «ознак кількох злочинів». По суті ми маємо один злочин, але подумки, в ідеї (звідки й назва), ми можемо розчленувати його на кілька злочинів, кожен з яких містить ознаки складу злочину, передбаченого тією чи іншою окремою статтею кримінального кодексу». Така ж позиція Н. Ф. Яшінової: «До форм єдиного діяння, складного за своїм змістом і утворює єдиний злочин, а тим самим і єдиний склад злочину, належить і так звана ідеальна сукупність, яка представляє собою єдине діяння, єдиний злочин, містить ознаки складів декількох злочинів». Протилежна точка зору про ідеальну сукупність як у вигляді множинності злочинів висловлювалася А. А. Піонтковським, А. С. Никифоровим, В. Н. Кудрявцевим, А. М. Яковлєвим, В. П. Малкова, Г. Т. Ткешеладзе, Ю. А. Красиковим, Н.А. Стручковим та ін. Всі вищеназвані автори сходяться на думці, що «ідеальна сукупність

злочинів має місце в тому випадку, коли в результаті однієї дії особа вчиняє два або більше різнорідних злочинів». В.П. Малков уточнює: «Ідеальна сукупність - це не просто порушення однією дією двох і більше норм кримінального закону, а реальна наявність двох самостійних злочинів, що підпадають під різні статті кримінального закону».

Визначення поняття сукупності злочинів міститься також ст. 33 ККУ сукупністю злочинів визнається вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини КК, за жоден з яких її не було засуджено. Таким чином, при сукупності злочинів: 1) особою вчинено два або більше злочинів; 2) кожен з них кваліфікується за різними статтями або за різними частинами однієї статті Особливої частини КК; 3) за жоден з них особа не була засуджена, тобто всі вони вчинені до винесення вироку хоча б за один з них. Перша ознака сукупності злочинів проявляється у вчиненні особою двох або більше злочинів, причому кожен з них має характер окремого, самостійного, одиничного злочину. Такий одиничний злочин, як було сказано раніше, може бути простим, триваючим, продовжуваним або таким, що кваліфікується за наслідками, але він завжди містить в собі ознаки одного складу злочину. Вчинення двох або більше одиничних злочинів і утворює сукупність злочинів. Причому можливі різноманітні їх сполучення. Таким чином, можна зробити категоричний висновок: кожен із злочинів, які входять у сукупність, підлягає самостійній кваліфікації за відповідною статтею або частиною статті КК. Саме ця вимога сформульована в ч. 2 ст. 33. При визначенні видів сукупності злочинів презюмується, що вони мають ті родові ознаки, які входять до загального поняття сукупності, тобто вчинено два або більше злочинів, кожний з яких передбачений самостійною статтею КК або різними частинами однієї статті КК, і всі злочини вчинені до засудження хоча б за одне з них. Тому, говорячи про види сукупності, слід окреслити їх особливості, їх видові ознаки. У науці кримінального права традиційно сукупність злочинів поділяється на два види: сукупність ідеальну і сукупність реальну. Такого розподілу дотримується і судова практика. Ідеальна сукупність є там, де одним діянням особи вчинено два або більше злочинів. Так, прикладами ідеальної сукупності можуть виступати випадки вчинення особою особливо злісного хуліганства із заподіянням потерпілому тяжкого тілесного ушкодження; отримання посадовою особою у виді хабара наркотичних засобів; умисне вбивство особи шляхом підпалу будинку, де знаходився потерпілий, тощо. У цих ситуаціях своєю однією дією особа чинить два злочини.

Самий термін "ідеальна" сукупність не дуже вдалий, на що неодноразово звертали увагу багато юристів. Він, безперечно, не цілком відображує те явище, яке покликаний визначати. Проте

ідеальна сукупність не є штучною юридичною конструкцією. Вона відбиває юридичну ситуацію, коли однією дією вчиняються два або більше злочини. І хоча ми користуємося зазначеним терміном, його розуміння повинно мати місце в повній відповідності з обумовленою ним об'єктивною дійсністю, тобто вчиненням двох або більше самостійних злочинів. Реальна сукупність має місце там, де винний різними самостійними діями вчиняє два або більше злочини.

Таким чином, при реальній сукупності є дві або більше дії, кожна з яких являє собою самостійний злочин (наприклад, крадіжка і хуліганство). Чим же відрізняється ідеальна сукупність від реальної? На відміну від ідеальної сукупності, де однією дією вчиняються два або більше злочини, при сукупності реальній кожне діяння, вчинене винним, утворює, з точки зору кримінального закону, самостійний злочин. Далі, якщо при ідеальній сукупності злочини, які утворюють її, вчиняються одночасно, то при реальній сукупності обов'язково між діями що вчиняються особою, а отже, і вчиненими злочинами, існує більш-менш тривалий проміжок в часі.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К., 1996. – 111 с
2. Кримінальний кодекс України: Офіційний текст. – К.: Юрінком Інтер, 2001 р. – 240 с.
3. Коржанський М.Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України. - К., Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001.
4. Кримінальне право України. Особлива частина / За ред. М.І.Бажанова, В.В.Сташиса, В.Я.Тація. – Київ – Харків: Юрінком Інтер, 2003. – 496 с.
5. Кримінальне право України. Особлива частина./ За ред. М.І.Мельника, В.А.Клименка. – Київ: Юридична думка, 2004. – 656 с.
6. Кримінальне право України. Особлива частина / За редакцією М.І.Бажанова та ін. – Харків. Юрінком Інтер – Право, 2001.
7. Постанова № 2 Пленуму Верховного Суду УСРР « Про деякі питання , що виникають у практиці призначення судами РФ покарання при вчиненні кількох злочинів і за кількома вироками » / / Збірник постанов Пленумів Верховних Судів СРСР і УСРР (Російської Федерації) по кримінальних справах . М. , 1996 . С. 415 .
8. Призначення покарання при вчиненні кількох злочинів і за кількома вироками . (Огляд судової практики) / / Бюл. Верховного Суду СРСР. 1982 . № 2 . С. 25 .

9. Російське законодавство Х -XX століть. У 9 -ти т. Т. 6 . Законодавство першої половини ХІХ століття. М. , 1988 . С. 196 .
10. Там же . С. 205 .
11. Російське законодавство Х -XX століть: У 9 -ти т. Т. 3 . Акти земських соборів. М. , 1985.
12. Лохвицький А. Курс російського кримінального права . СПб . , 1867 . С. 181 .
13. Російське законодавство Х -XX століть. У 9 -ти т. Т. 8 . Судова реформа . М. , 1991 . С. 397 .
14. Там же . С. 1299-1300 .
15. Таганцев Н.С. Російське кримінальне право . Т. 2 . СПб . , 1902 .С. 1322 .
16. Сергіївський Н.Д. Російське кримінальне право . Частина загальна . СПб . , 1900 . С. 347 .

Науковий керівник : Т.Я. Цимбал, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права, кримінального процесу та кримінології Національного університету ДПС України.